

ОХУНЖОН ҚИЗИҚ ҲАНГОМАЛАРИ

Тупловчи: фалсафа фанлари номзоди ИБРОҲИМ ҚАРИМОВ

АБДУЛЛА КОДИРИИ НОМИДАГИ
«ХАЛҚ МЕРОСИ» НАШРИЕТИ — ТОШКЕНТ — 1993

Халқимиз қадимдан аския, қизиқчилик санъатини севади ва бу соҳа ижодкорларини эъозлаб келади. Шулардан бири халқимизнинг сеvimли санъаткори Охунжон қизиқ Ҳузуржонов (Турсунов) дир.

Мазкур китобчадан Охунжон қизиқнинг аския, пайров ва ажойиб ҳажвий ҳикоялари ўрин олган.

Муҳаррир — АНВАР СОБИРЖОН ўғли

ISBN 5—86484—097—1

© Абдулла Қодирий номидаги
«Халқ мероси» нашриёти, 1993 й.
© «Беҳзод» фирмаси, 1993 й.

СУЗБОШИ УРНИДА

Охунжон Ҳузуржонов (асли фамилияси Турсунов), 1903 йили Марғилон шаҳрининг Сафилтўда маҳалласида туғилган. Ёшлиқ чоғларидан тўй-ҳашамларда бўладиган аския ва пайровларни жуда қизиқиб тинглайди, шу билан бирга ўзи ҳам уларга тақлид қила бошлайди. Ёш Охунжондаги ноёб қобилиятни сезган машҳур қизиқчи Юсуфжон қизиқ Шакаржонов уни турли йиғинларда бўладиган қизиқчи ва аскиячилар баҳсларига олиб юради. Натижада у катта йиғинларда, ҳашарларда ичак узди аскиялари билан халқ орасида танила боради. Уни Фарғона театрига ишга таклиф этадилар. Бу ерда 1931 йилдан 1933 йилгача муваффақиятли ишлагач, Тошкентга келади.

Улуғ Ватан урушидан олдинги ўн йиллик Охунжон қизиқ ижодининг гуллаб-яшнаган йиллари бўлади. У халқ ҳаваскорлари, санъаткорлар кўрик-конкурсларида иштирок этади. Шу йилларда янги ташкил топаётган колхозларда, канал қурилишларида бўлиб, бошқа санъаткорлар билан биргаликда халққа хизмат қилади. 1937, 1951 ва 1959 йилларда Москвада бўлиб ўтган ўзбек адабиёти ва санъати декадаларида устози Юсуфжон қизиқ билан ҳамкорликда иштирок этиб, пойтахт санъат шинавандаларининг олқишига сазовор бўлади.

1941 йил 4 майда халқ ижодиётини ривожлантириш соҳасидаги хизматлари ва канал қурилишларидаги фаол иштироки учун Охунжон Ҳузуржоновга Ўзбекистон ССР да хизмат кўрсатган артист унвони берилди. У умрининг охириги йилларида Марғилон халқ театрида меҳнат қилади.

...Юсуфжон қизиқ Шакаржоновнинг 90 ёшга кириши муносабати билан Марғилонда бўлиб ўтган юбилей ажойиб қизиқчиликлар билан эсдан чиқмайдиган бўлди. Ушанда қизиқчиларнинг аския, пайров, ҳикояларини тўплаш, лоақал маҳаллий газеталар саҳифаларида бериб, сақлаб қолиш керак, деган фикр пайдо бўлган эди. Бироқ, орадан сал вақт ўтгач Юсуфжон қизиқ ва-

фот этди, унда унинг шогирди Охунжон қизиқ ҳикояларини тўплаб қолиш керак, деган қарорга келдим. Уша йилларда «Ўзбекистон маданияти» газетасида чиққан бир бош мақолада қизиқчилар, аскиячиларнинг ижодлари халқнинг чинакам хазинаси эканлиги таъкидланиб, уни тўплашга даъват этилган эди. Ушанда фолклорист олим Муҳсин ака Қодиров шундай деган эди:

— Охунжон ака халқ қизиқчиси, у асосан жонли тилда оғзаки ижод қилади, уни ёзма адабиёт қолипига солиш мутлақо нотўғри. Қизиқчининг кулги-ҳикояларини унинг ижросида қандай чиқса, шундайлигича ёзиб олишингизни маслаҳат бераман.

Охунжон ака билан йлгари ҳам учрашиб турардик айрим ҳикояларини, жумладан «Муштум» журналинда чиққан ҳикояларини ёзиб олгандим. Охунжон ака илҳоми келганда уйда қизига ҳикояларини ёздириб, муҳарририятга олиб келарди. Ҳикоя ва аскиялар оғзаки айтилганда жуда жонли, таъсирли чиқар ва улар ёзиб келтирилган матндаги гаплардан фарқ қиларди.

— Охунжон ака, ёзиб келгандан кўра, айтиб берганингиз маъқул кўринади,— дедим.

— Шунақа, уқа,— деди у,— қизиқчилик илҳом келганда яхши чиқади.

— Бирон чойхонада, одамлар орасида учрашиб турайликми?— дедим.

— Оғзингизга ёр, ана энди ўзингизга келдингиз!— деб хурсанд бўлиб кетди Охунжон ака.

1967 йил 1 май байрамидан кейин шундай учрашувни Марғилон истироҳат боғида ташкил қилиш тўғрисида бир фикрга келиб қўйдик. Лекин ўшанда ажойиб бу одам билан охирги марта кўришаётганим эканини ҳаёлимга ҳам келтирмаган эдим. Орадан 16 кун ўтгач, 4 май куни у тўсатдан вафот этганини эшитдим...

Охунжон қизиқнинг 35 та ҳикоя, аския ва пайрларини ёзиб қолишга улгурдим, холос.

О. Ҳузуржонов кимлардан ва нималардан кулади? Текинхўрлар, халқ мулкига кўз олайтирувчилар, таъмағирлар, ўз вазифасини шунчаки хўжа кўрсинга бажариб, ўз ҳузур-ҳаловати учун ҳеч нимадан тоймовчи муттаҳамлар, расмиятчи раҳбарлар, иккиюзламачи мунофиқлар, ҳалол билан ҳаромнинг фарқига бормайдиган ансон қиёфасидаги махлуқлар Охунжон қизиқнинг ма-

заматиға, қаттиқ танқидиға дучор бўлади, уларни эл-юрт олдида шармандаю шармисор қилади.

Фикримизча, қизиқчиларнинг ҳикоялари, аскияларининг қиммати аввало шундаки, улар жонли халқ тилига таянган ҳолда ҳар бир ибора, ҳатто бир сўз билан катта мазмунни ифодалай оладилар.

Ҳикоя ва аскияларнинг бош қаҳрамони асосан қизиқчининг ўзи. У худди Насриддин афандидек удда-бурро, тадбиркор, айни чоғда Чарли Чаплин каби ночор қолган одамнинг холига ачиниб қарайдиган, унга ёрдам қўлини чўзадиган улуғ бир инсон сифатида гавдаланади.

Хуллас, Охунжон Ҳузуржоновнинг бой, ранг-баранг ижоди ўрганишга, тадқиқ қилишга арзигулик. Унинг асарлари бизнинг кунларимизда ҳам Ўзбекистонда чинакам ҳалол-пок, ватанпарвар инсонлар камол топиши учун хизмат қилади, деб ўйлаймиз.

И. Каримов.

ҚУЛГА ТУШГАН ЧАЙҚОВЧИ

Бу воқеа бундан уч-тўрт йил бурун бўлди. Камина Хоразмдан қайтишда Чоржўй вокзалига келиб, бир четда дам олиб ўтирган эдилар. Ижарасини нақд берган ўн олти пашша оғизга гоҳ кириб, гоҳ чиқиб турмоқда эди. Шу топда бир киши келиб қолди.

— Хўш, Оҳунжон ака, баҳай? — деди.

— Билет йўқ, — дедим.

— Бўлмаса пул беринг, билетни мен олиб бера қолай, — деди у.

«Хўп» деб билетга пул бердим. Бир вақт поезд келишига қўнғироқ чалинди. Лекин хануз ҳалиги пул берган кишимдан дарак бўлмади. Кейин билсам, ҳалиги «меҳрибон» билет олиб беришни эсдан чиқариб қўйиб, ҳовлисига гўшт-ёғ олиб кетиб қолибди. Ўзимга-ўзим хўрлигим келиб йиғлаб юбордим. Ёнимга чемодан кўтарган бир киши яқинлашди.

— Ҳа Оҳунжон, нега йиғлаб ўтирибсиз? — деб ҳолаҳвол сўради.

— Билет йўқ, — дедим.

— Келинг, ҳафа бўлманг, мен билан юринг, бир иложини қилиб олиб кетаман, — деди.

Ҳамроҳ поездга чиқиб кетди. Гал менга келганда проводник «подожди» деди. Мен «подожди» бўлиб қолавердим. Поезд аста қимирлаб юра бошлади. Қарасам қоладиганга ўхшайман. Қарасангиз, икки корзинкага газмол солиб олган бир савдогар поездга чиқиб кетаётган экан. Менга алам қилди. «Хўп, мен-ку қоляйман, ана бу песни нимага олиб қолмайман» деб ўйладим. Уни қучоқлаб олдим. У додлаб: «Мени таниймайсиз-ку, бу нимаси!» деди. «Танийман» дедим. «Вой дод, мен сени таниймайман» деди. «Танишга мажбурсан» дедим.

Поезд жўнаб кетди. Савдогар: «Қандай бетаъсир

одамсан, нега мени поезддан қолдирдинг, 40 сўмга билет олганман, куйиб қолавераманми?»— деб арз-шикоят қила кетди. Мен дедим: «Носингиз бўлса, чектириб кетсангиз» деб эдим, у аччиғидан ёқамни сиқиб:— Бир чеким нос учун мени поезддан олиб қоласанми?— деб ура бошлади. Шу топда бир милиционер йигит келиб қолди. Мен милиционерга қараб: «Бу менинг қалин ошнам бўлар эди, устидаги пальто меники, уч ой бўляпти: ё ўзи келиб бермайди, ё бировдан бериб юбормайди» дедим. Савдогар ғазабланиб, ўз сўзини маъқуллашга тиришди. Мен савдогарга қараб: «Тек тур, ҳали замон корзинкадаги газмолингни ҳам айтиб қўяман» дедим. Милиционер иккимизнинг жанжалимиздан хулоса чиқара олмай, кетиб қолди. Мен савдогарга «ҳазил, ҳазил» деб қўйдим.

Билет олиб «мяхкий» вагоннинг 14-хонасига кирсам, пес тағин ўша ерда ўтирибди. Мен: «Эй, қўзғалмай ўтиринг» дедим. Савдогар «Ҳа, ўтирибман» деб бошини қашлади. «Бошни қашиманг, гаплашиб кетамиз, ахир» дедим. Савдогар: «Гаплашмай ўлинг, вокзалдаги сингари тағин сарсон қиларсиз» деб қўйди.

Ярим йўлга бормасдан савдогар ухлаб қолди. Савдогарнинг оғзида бир неча хил хурраги бор экан. Манави биринчисини эшитинг: «Вой олсаму бермасам, битани ўнтага чақай». Иккинчиси: «Ишқилиб газмолдан фойда қилай».

Мен секин ёстиғининг тагини қарасам, бир пишган товуқ гўшти, ўнта пишган тухум турибди, икки дон буличка нон седаналик. Ҳалигиларни ўғирлаб олиб, еябердим (ўзимнинг қорним очиб турган эди). Сўнгра мўйлабимни бураб ётабердим. Савдогар уйқудан турди. Чойни олиб келиб, ёстиқнинг тагини қараб, ранги ўчиб кетди. Мени уйғотиб: «Домла, бетга биров кириб эдимми?» деди. Мен: «Қаломулло уч маҳал урсин, еганим йўқ» дедим. Савдогар: «Сизга илашганимдан бери ишим юришмаяпти, қанақа бемаза одамсиз» деди.

Мен қасам ичиб ўтирсам, тухум ўлгирнинг жиндак сариғи лунжумга ёпишиб қолган экан. Савдогар кўриб қолиб, жиққама-жиққа муштлашиб кетди. То муштлаш тамом бўлгунча Тошкент вокзалига етиб келдик. Вокзалга тушиб, бир милиционерни чақириб келиб: «Манави песни ушланг, қўлида икки корзинка газмол бор» дедим. Милиционер савдогарни тутиб кетди. Савдогар кетар экан, унга қараб: «Ака, қайтишдаям бирга ке-

пайлик» десам, менга қараб: «Бор-э, хосиятингдан ўргилай» деди.

СУЛАЙМОН БУҚОҚ ВА ОХУНЖОН ҚИЗИҚ

(Абулқосим Тўйчиев тилидан).

Аскиячи бўлган Сулаймон буқоқ деган. Шу ёстиқдек буқоғи бўлган. Ўзи дунёда иккита хунук бўлса, биттаси шу одам эди. Афтига қараб ҳам ярим соат кулардингиз. Доим осмонга қараб юрарди (букри ҳам эди), ерни кўролмасди. Бир кун Охунжон қизиқни ишга солибди.

— Охун, ўғлим, бир жуфт дуо қиламан — икки юзга кирасан.

— Ҳа, нима қилай?

— Йўлда ариқ келганда бировга билдирмасдан «вушт» деб қўйсанг бўлди.

Ариқ келганда Охунжон қизиқ «вушт» деб қўйса, Сулаймон қизиқ «зўп» этиб ўтиб олиб:

— Охун, нарёғдагилар Сулаймон ака ариқниям кўряпти дейишади, — деб хурсанд бўларкан. Шундай қилиб Охун қизиқ ариқ келганда хуштак чалиб, Сулаймон қизиқни ўтказиб юрар экан.

Булар бир-бирига ҳазил қилмаса бўлмайди. Тўйда гапиришиб, Охун қизиқ ёнбош қилиб турганда Сулаймон қизиқ билдирмасдан унинг чўнтагига бир пиёла нишолда солиб юборибди.

Охунжон қизиқ ўртага чиқиб, вайсаб туриб шундоқ қўлини чўнтагига солса, шиллиллаб ётганмиш. Бундай қараса, нишолда. Сулаймон акадан бошқа одам бу ишни қилмайди. Индамай тўйни ўтказиб, эртасига Сулаймон буқоқни катта йўлга ўтказиб олиб «вушт» дебди, у «зўп» этиб ўтибди, «вушт» дебди, у «зўп» этиб ўтибди — ариқ йўқ бўлмаса. Шу 15 метр жойга 20 марта сакратибди-да.

— Охун ўлгур, шудгордан олиб кетяпсанми? — деса:

— Ҳа, олдин ариғини қилиб, кейин кўчасини қилган экан, ўтаверинг, — дебди ва тўйхонагача минг марта сакратибди.

Тўйхона олдида катта ариқ бор экан, индамабди. Пайпаслаб сувга тушиб кетган Сулаймон буқоқ шўнғиб чиқиб:

— Ҳа, Оҳун ўлгур, яна бир марта «вушт» десанг асаканг кетармиди!— деса, Оҳун қизиқ нима дер эмиш:
— «Вушт» дердиму, оғзим тўла нишолда эди.

ҚУТҚАРУВЧИГА МУҚОФОТ

Юсуф қизиқ билан Оҳун қизиқ «Комсомол» кўлида ёзда айланиб юришибди. Ҳамма чўмиляпти, иккита устоз кетишяпти. Оҳун қизиқ бир ерга келиб деворга қараб қотиб қолибди.

— Ҳа, юр Оҳун,— дебди Юсуф қизиқ.

— Э-э, бу ёққа келинг, уста, дебди Оҳун қизиқ. — Мана, пул топадиган жой! Мана Сизга ўқиб берай: «Чўкиб кетаётганни олиб чиқса, 50 сўм муқофот». Кўрдингизми, ана! Ҳа-а, мен ўзимни сувга ташлайман, Сиз «дод!» дейсиз; кўзларимни ола-кула қилиб тураман — 50 сўм муқофот! Ана кўрдингизми, бир кунда ўн марта чўкаман,— дебди.

Юсуф қизиқ «ташла ўзингни!» деган экан, Оҳун қизиқ бир чуқур жойга ўзини ташлаб юборибди. Шўнғиб чиқиб, кўзларини ола-кула қилиб турса ҳам, қулоқларига сув кириб кетаётган бўлса ҳам, Юсуф қизиқ тепасида индамай турганмиш.

— Ҳа уста, «дод!» демайсизми, сувнинг тагига кириб кетяпман-ку,— деб бақирибди Оҳун қизиқ.

— Чўкавер, чўкавер!— дебди Юсуф қизиқ.

— Ахир у ёғига ўтсам ўламан-ку!— деб бақирибди Оҳун қизиқ.

— Киравер, киравер,— дебди Юсуф қизиқ,— тагини ўқимаган экансан, ўлигини олиб чиққанга юз сўм берар экан...

ХУРОЗЛАР ТИЛИДАН

1-Инкубациядан чиққан оёғи сариқ хўроз.

2-Хашаки хўроз.

Уларнинг суҳбати

1-хўроз. Қичқир, хўрозим, қичқир! Сочи ўсиб товонига тушган ёрим уйғонсин, кокиллари ўсиб қулоғини тўсган ёрим уйғонсин!

2-хўроз. Ие, ўз ёримни уйғотишга қурбим етмапти-ю, ўзганинг ёрини қандай уйғотай!

1-хўроз. Сеинг нафасинг иссиқроқ, уйғотиб бер-
ванг бўлгани...

2-хўроз. Мен гапга тўмтоқман.

1-хўроз. Ота-онамнинг тайини бўлмаса ҳам, кўр-
дингми, оёғим сариқ — кийик терисидан этигим.

2-хўроз. Агар сени давлатдан 9 тийиндан олиб, 13 ти-
йиндан пуллайдиган чайқовчи бўлмаганда сариқ эти-
гинг қорайиб қолиши аниқ эди...

1-хўроз. Ҳа, алам қилсин, тухум плани бажарил-
маса, менинг авлодим кўп. 10—15 та макиёним бўлгани
билан алимент тўламайман. Менинг фазилатим шуки,
битта дон топсам, бошқалар билан баҳам кўраман,
билдингми. Бахтим шуки, сўроқлаб турадиган қайно-
там, сепинг қани дейдиган қайнонам йўқ, билдингми!

2-хўроз. Макиёнларинг донни сендан еб, тухумни
қаерга қўяётганидан хабаринг борми?

1-хўроз. Мен инкубация хўрозиман, у ёғи билан
ишим йўқ.

ЖАҲОНГИРЛАРГА ҚАРШИ

Охун қизиқ. Ассалому алайкум, уста, у томонларда
яҳши юрибсизми?

Юсуф қизиқ. Э, вой-бўй, ўғлим, Охунжон, бормисан,
ўзим ўлганим билан руҳим ҳаёт, кел, одамларни яна
бир кулдирайлик!

Охун қизиқ. Жаҳонгирлар ҳаддидан ошяпти-ку,
эшитдингизми, уста?

Юсуф қизиқ. Бузоқнинг югургани сомонлиққача...

Охун қизиқ. Кам бўлманг, уста! Илгарилари айтиш-
гандек, кучайма товуқ, думингдан урар совиқ...

Юсуф қизиқ. Лаънатиларга ўз уйидаги чучвара оз-
лик қиляпти шекилли, қани санаб юбор-чи.

Охунжон қизиқ. Кам бўлманг, уста! Ёндашмагин
ёмонга, рангинг ўхшар сомонга.

Юсуф қизиқ. Э-ҳа, дамнингни қаттиқ ол, ўғлим, чи-
лангарнинг минг ургани, бозғончи бир ургани...

Охун қизиқ. Кам бўлманг, устоз! Нега уёқ томондан
тез қайтдингиз десам, жойингиз катакдек торлик қилиб,
у кўппакларни сара пўчоққа ажратмасдан, келаверган
экансиз-да.

Юсуф қизиқ. Баракалла, ўғлим! Азамат арслонла-
рини олиб кетишиб, бизга бобик, лайча тўрткўз, қопло-

ши қолган экан. Ит қутирса, эгасини қопади, деб бекорга айтишмаган экан, барабар вақиллашади-я.

Оҳун қизиқ. Тўғри айтдингиз, устоз! Ота-боболаримиз айтгандек, ҳақиқат эгилади, аммо синмайди, чигиткадан чиққан чилтон бўлмайди.

Юсуф қизиқ. Кам бўлманглар, авлодларим, Оҳунжон қизиқнинг оғзи беш хонадонга участка бўладиган экан-у, мен билмай катакда болалаб юрибман-а.

«РАМҚА»ДАГИ ГАПЛАР

Республика пахтакорлари қурултойи қатнашчиларига Навоий театрида катта концерт берилиб, унда Ўзбекистон ҳукуматининг раҳбарлари ҳам иштирок этишаётган эди. Юсуф қизиқ билан Оҳун қизиқ ҳам саҳнага чиқиб, йиғилганларни ичак узилди аскиялари, кинояли ҳикоялари билан роса кулдирдилар. Бундан ўзлари ҳам майнун бўлиб, саҳна орқасига ўтганларида, не кўз билан кўришсинки, режиссёрнинг қовоғидан қор ёғар эди.

— Нима, бу ер сизларга чойхонами! Театр саҳнаси бу! Унутдиларингми! Неча марта айтишим керак, ахир саҳнада рамкадан чиқиб кетманглар деб!

Қутилмагандаги бу пўписадан Юсуф қизиқ хангманг бўлиб қолди. Бундай ҳолатда уста қизиқчилик қила олмаслигини Оҳун қизиқ яхши биларди. Концерт программасида эса улар яна бир марта чиқишлари кўзда тутилган эди. Шунинг учун Оҳун қизиқ Юсуф қизиққа далда берди.

— Уста, миямга бир антиқа фикр келди, айтайми?

— Айт, Оҳун, айта қол!

Оҳун қизиқ устанинг қулоғига нималарнидир шивирлади.

Навбат яна қизиқчиликка келган эди, режиссёр ҳам талаб, ҳам илтижо маъносида гапирди:

— Бола-чақамиз бор, эртагаям кун кўришимиз керак, сизлардан яна бир илтимос, саҳнада рамкадан чиқиб кетманглар.

— Ҳўп бўлади. Айтинг, саҳнага иккита стул қўйишиб қўйишин.

Юсуф қизиқ билан Оҳун қизиқ бўйинларига биттадан рамка осиб, стулда каллаларини ҳам қилиб ўтираверишди. Сукунат давом этди. Қизиқчиликни кута-кута доқати тоқ бўлган томошабинлар чапак чалиб юбориш-

ди. Шунда ҳам қизиқчилар лом-мим демай ўтираве-ришди.

Ниҳоят режиссёр саҳнага чиқиб деди:

— Ахир, нима қилганларинг, бу, нега жим ўтириб-сизлар, 10 минут ўтиб кетди-я!

Шунда Юсуф қизиқ билан Оҳун қизиқ ўринларидан даст турдилар-да, аввал томошабинларга, кейин режиссёрга қараб, бараварига ҳамма эшитадиган қилиб гапирдилар.

— Ахир, ўртоқ режиссёр, рамкадаги одамдан қандай кулги чиқади?

Залда ўтирган Йўлдош Охунбобоев ўрnidан туриб, режиссёрга айтди: «Қизиқчилар бўйнидаги рамкани олиб кириб кетаверинг, улар берамка гапирмаса, халқ кулмайди».

Рамкадан холи бўлган қизиқчилар пахтакорларни роса кулдиришдики, уларнинг чарчоқлари шу билан ёзилиб кетди.

РЕВИЗОРНИНГ ИШИ ЙУҚ

Оҳунжон қизиқнинг танишларидан бири кўчада ҳол-аҳвол сўради.

— Оҳунжон ака, ишларингиз қалай?

— Э ука, қалай нимаси, олтин!

— Ростдан-а?

— Ҳа-да! Қизиқчиликнинг ревизияси бўлмагандан кейин ёмон бўлармиди?

ДУСТЛИК

— Йўл бўлсин, Оҳунжон ака?

— Ниҳоятда қадрдон дўстим бор, кўрмаганимга ўн йил бўлди. Ун биринчи йилга ўтиб кетса, дўстликдан асар қолмас.

САҲНАДАГИ САРТАРОШ

Оҳун қизиқ бир спектаклда ўз ролини ижро этаётган эди, ясама соқоли билан мўйлаби терлагани учун тушиб кетаверди. Шунча юзига босса ҳам бўлмади. Шунда роли тугамасдан саҳнадан чиқиб кетган Оҳун қизиқ бир зумда яна пайдэ бўлди. Аммо энди соқол-мўйлаби йўқ эди. Артистлар ҳайрон бўлиб унга қарашган эди, айтди:

— Сартарош келган экан, соқолимни олдириб кела қолдим.

«ВЕЛОСИПЕД МУБОРАК»

Оҳун қизиқ магазинчидан илтимос қилиб юриб бир янги велосипед олди-да, уни дарвоза тагига қўйиб, ўзи овқатлангани кириб кетди. Қайтиб чиқса, яп-янги велосипеди ўрнида эски, ғилдираклари «восмерка», эгари ўрнида катта латта боғланган бошқа бир велосипед турганмиш. Оҳун қизиқ пешонасига бир уриб, шунга ҳам, шукр деб, ҳалиги велосипедни етаклаб кетаётган экан, йўлда Юсуф қизиқнинг ўғли Зайлобиддин учраб қолибди.

— Оҳунжон ака, велосипед муборак бўлсин, мунча янги, ювмасак бўлмайди-ку, — дебди.

Шунда Оҳун қизиқ:

— Ювишинг нимаси, ўзим уни кўмгани олиб кетяман, — дебди.

МАДАНИЙ-ОҚАРТУВ ИШЛАР

Қолхозга комиссия келиб, маданий-оқартув ишларни текшириб, анча камчиликлар топибди. Қолхоз раисини улар изза қилишибди.

Комиссия кетганидан кейин раис бухгалтерга буйруқ берибди:

— Маданий-оқартув ишлар раҳбари Хузуржонова маош ёзманг, ишларни қорайтириб юборибди.

Ойнинг охирида Оҳун қизиқ маошини олгани келса, йўқ эмиш. Бухгалтер раиснинг фармони билан уни таништирибди. Шунда Оҳун қизиқ белига бир халатни тутиб, челақда оҳак билан раиснинг уйига равона бўлибди. Раис ишдан қайтса, Оҳун қизиқ унинг уйини ҳадеб оқлаётган эмиш.

— Ҳорманг, Оҳунжон ака, тинчликми ўзи, — дебди.

— Тинчлик эмас, раис ака, колхозда маданий-оқартув ишлари ёмон эмиш, мана кўриб турибсиз, энди оқара бошлади.

«ЖАНГ»ДАГИ ИУҚОТУВ

«Фарҳод ва Ширин» спектаклини қўйилиши тўғрисида эълон чиққан, билетлар сотиб бўлинган эди. Нағҳон Хусравнинг лашкарбошиси ролида ўйнайдиган артист бетоб бўлиб қолибди, унинг ўрнига ўйнайдиган

иккинчи артист тайёрланмаган экан. Режиссёр тажаанг бўлиб, нима қиларини билмай турган экан, артистлардан биттаси айтибди.

— Кўп хуноб бўлаверманг, ана, Оҳун қизиққа салпал ўргатиб қўйсангиз, эплайди, эпчил у,— дебди.

Режиссёр ўзида йўқ хурсанд бўлиб кетибди ва Оҳун қизиқни чақиртирибди.

— Шу ролни эпласангиз, мен сизни хурсанд қилардим, Оҳунжон ака.

— Эплаш ҳам гапми, қотириб юбораман, хотиржам бўлаверинг,— дебди Оҳун қизиқ.

Оҳун қизиқ саркарда ролини жуда қойил қилиб ўйнаётган эди, бирдан оёғи қоқилиб кетиб йиқилиб тушди, ёғоч от пачоқ бўлди. Томошабинлар бунга эътибор беришмаган бўлса ҳам (улар ўзи шунақа бўлса керак деб ўйлашди), режиссёр пардани тортириб, Оҳун қизиқни койиб кетди.

— Эплай олмас экансиз, нима қилардингиз ишонтириб, энди қайси юз билан томошабинга қарайман!

Оҳун қизиқ қараса, режиссёр астойдил хафа бўладиган. Шунда у:

— Ахир Ҳисрав дилтангнинг шундай жангида битта ёғоч от нобуд бўлмаса, жанг бўлдимми?— дебди. Режиссёр кулиб юборибди.

КУРГУЛИК

Гоффоржоннинг кишилар эшикларида юриб, яғир бўлган елкаси ва ҳор бўлган кунлари ҳақидаги ҳикояни кимга айттайлик? Хўжайинлардан биттаси Мадғозибой бўлса юртга маълум: азойи баданининг истаган жойига минг чертинг, агар қон чиқса бетимга туфурунг.

Дадажонбой, Мирзаолимбой, Товоқчибой, қолаверса Кепакчибойлар. «Оқ ит,... қора ит — барибир ит» деганларидек, булар ҳаммаси бир-биридан қолишмайдиган маҳлуқлар.

Гоффоржон ўз хўжайинлариникида нон ўрнига калтак, ош ўрнига тепки еб, ширин сўз ўрнига эса «лаззати-бемаза» сўзни эшитиб, 25 йиллик умрини бекор ўтказди. Мирзаолимбойнинг энг кичик хотини Маъсума Гоффоржонга овқат олиб чиққандай, болдири кўришиб қолгани учун «номахрамнинг кўзи тушди, ҳаром бўлдинг» деб дўппослаб урганда, етимча қобирғаси нак

саккиз бўлиниб, тил тортмай ўлган. «Нега хотинимнинг болдирига кўз ташлади» деб Гоффоржонни урганда, бечора Гоффор гўр орзига ярим тирик бориб келган эди.

Хуллас, Гоффоржон бу маломатлардан қутилиш ниятида уйланмоқчи бўлди. Ойлаб, йиллаб ишлаб, емайичмай бироз пул йирғди. Халқ нонини туя қилиб ейишга ўрганиб қолган текинхўрлар — Мирзақул новча, Муроббо сўфи, Мурод хариш, Абдурахмон ошқовоқ, Еқуб сўна, Тойир ювғичи бундан хабар топиб, дарҳол Гоффоржоннинг дўстини топиб дедилар:

— Болам, Еқубжон, Гоффоржон уйланади, деб эшитдик, шу гап ростми?

— Бўлмасам-чи!

Тойир ювғичи бошчилигида текинхўрлар Гоффоржонни овраш йўлини изладилар.

— Салом, отахонлар! Э-ҳа, жуда йиғилишиб қолибсизлар, — деб таъзим билан келган Гоффоржонни деворлари ёрилган бир уйда беш-олти тарвуз башара, «шолғом кўзлар» кутиб олдилар. Мирзақул новча илон ололмаган лайлакдай роз туриб:

— Э-э, кел-э, заб яхши келдинг-да. Биз савоблик учун сени уйлантириб қўяйлик деб, маслаҳатлашиб ўтирибмиз, — деди.

Муроббо сўфи унга қўшимча қилди:

— Хўжайиннинг паранжи ўраниб юрадиган номаҳрам хотинларининг болдирига қараб юрасанми?! Сенинг бу қилиғинг хўжайинга ҳеч хуш келмади, ука. Ке, энди ўзимиз бош-қош бўлиб уйлантириб қўяйлик-а?

Гоффоржон ўйланиб-ўйланиб:

— Тўғри, уйланиш керак-ку-я, лекин йиққан пулим тўй харажатларига етмайди... Лекин хўжайиннинг хотинларига кўз олайтирмадим, ҳеч вақт кўз олайтирмайман, — деди.

Раҳматилло ит-тумшуқ, бурнини икки марта тортиб, гапга аралашди:

— Э, ўғлим, кўп бунақангги шаккок бўлаверма! Сенга биз раҳм қилаётимиз, остонада худонинг газабига учраганлар ётади. Қачонгача қўй-сигирларга ёстиқ бўласан. Ке, қўлингдаги бори-йўғингни бизга бер. Биз камини қўшиб уйлантириб қўямиз... Ука, бизнинг айтганимиздан чиқма!

— Хўп, дейману, лекин...

Ёқубжон Ғоффоржоннинг сўзини бўлди:

— Ия, ҳали йўқ дейишинг ҳам борми? Хўп деб юборавер, ўша ўзим айтган гап-да!

Чўкка тушиб ўтирган Мурод хариш:

— Манга қара, ука! Биз унча-мунча одамнинг ўр-тасига тушмаймиз. Сени ўзимизга яқин олиб ва савоб-лик учун-да... яна ўзинг биласан,— деб бир кекириб қўйди.

Ҳаёл денгизига чўмган Ғоффоржон ноилж:

— Майли бўлмаса, нима ҳам дер эдим,— деди.

— Қаллиқ муборак, қаллиқ муборак,— деб юборди ҳаммалари бир-варақайига.— Қани энди олдидан бир қўлбола ош қилиб юбор-чи, ўғлим!

Ҳаражатга ғириллаб кетган Ғоффоржон тезда қай-тиб келиб ошга уринади. Хуллас, қарабсизки, палов-хонтўра тайёр бўлди. Катта сопол лағанда ҳаммомнинг гумбазидай қилиб сузилган ош уялган келиннинг юзи-дай қизариб турибди. Чордона қуриб ўтирган «фариш-талар» гўвалакнинг мингини бай қилиб, мардикордай ошни халқумига уриб турганда, Мурод хариш гап бош-лади:

— Қувадаги Ҳолтойнинг қизи зап қиз бўлган дейи-шади. Ота-онаси анча-мунча одамга бермаётган эмиш. Ғоффоржоннинг роса бахти бор экан.

— Шундоқ денг, оббў Ғоффоржон-е, бахтинг бор экан-да, — деди Ҳусанжон қийшиқ.

Бу гаплардан ҳовлиқиб қолган бўлса ҳам, Ғоффор-жон ҳар ҳолда қизни ўз кўзи билан бир кўриш ниятида эканини айтди.

— Э, сен жинни-минни бўлдингми? Қиз боққан ота сенга кўрсатиб, кўз-кўз қилиб берадими, э болайи лодон,— деди кўзини олайтириб Тойир ювғичи.

Абдурахмон ошқовоқ жаҳл билан:

— Ҳар кимларнинг кўзига кўриниб юрадиган қиз бўлса сенга унатармидик,— деди.

Орадан бир кун ҳам ўтмади. Тойир ювғичи, Мураббо сўфи, Ҳусанжон қийшиқларнинг югурдак хотинлари Ҳолтойнинг уйига совчи бўлиб боришлари биланоқ, «оқ қўйиб» юборди. Иш битди. Қудалар келин ҳақида «юз-лари ойдек, кўзлари кундек, қадди-қомати барно» деган гаплар билан Ғоффоржоннинг кўнглига таскин бе-ришди...

Мирзақул новча Ғоффорга яқин келиби

— Мана, ўғлим, оналаринг ишни битириб келишди, тўйни бошлаш керак, қани пулдан чўз-чи?— деди.

Гоффоржон бор пулини бериб, катмонни қоқди.

Тойир ювғичи билан Мирзақул новча бозорга ҳаражатга тушдилар. Тўй ҳаражатларини қилиб, қолган пул ҳар иккаласининг чўнтагидан жой топди.

Келтирилган нарсалар Гоффоржонга кўрсатилди ва энди тўй ҳаражатлари учун хўжайиндан пул олиш кераклиги таъкидланди.

— Хўжайиндан олаберинглар, белимнинг оғригини яктагим билади-да, Ёқубжон ака,— деди Гоффор.

Орадан уч кун ўтди. Бунинг орасида оқ кийди, фотиҳа тўйлар ҳам «кўнгилдагидек» ўтди.

Мана, бугун чинакам тўй. Солиҳа хола бошлиқ беш-олти кампир, Тойир ювғичи бошлиқ бир, неча ошхўр, Мамадарозлар билан тўй ҳам бошланди... Тўйга Гоффоржоннинг икки ўртоғидан бошқа ҳеч ким киритилмади. Лекин юқорида номи чиққан суллоҳлар «гамхўр» бўлиб иштирок этдилар.

Мадрозивойдан ўн тилла, Дадажонбойдан 6 тилла қарз олиб бошланган тўйнинг мохарасидан тортиб паловига қадар «меҳрибонларнинг» жиғилдонларидан индамай-нетмай ўтиб кетди.

Тўй жуда «дабдабалар» билан ўтди. Бу дабдабаларга 5 тилла сарфланган, холос. Беш тиллани куёвнинг қўлига бериб:

— Ўғлим, мана буни маҳкам ушла, катта сарф бўладиган ери энди келади,— деди Тойир ювғичи. (Қолган пули нима бўлган сизга ҳам маълумдир-а?).

Келин ҳам келди...

Куёвнинг биқинига кирган Ёдгор пучуқ, Мамажон олакўз, Файзи тиртиқлар «ёр-ёр»ни авжига миндириб ичкарига олиб кирдилар. Тўшакдан катта поёндоз солинди. Куёв тўра «бисмилло»ни куюқ айтиб, поёндозга ўтирди. Келинни, бировнинг омонат гўшт ёридай, якандозга солиб олиб кирдилар. Якандознинг тўрт учини ушлаган тўрт кампир:

— Қани, болам, кўтариб келганимиз учун бир нима чўзинг,— дедилар.

Куёв чўнтак кавлаб, пул узатиб, дуо олди.

Мана энди сарфининг қайнашини кўрасиз. Ҳалиги тўрт кампир эшикка чиқмасданоқ, яна икки кампир:

— Қани, айланай, қиз бекитга бир нима беринг,—

дейишди. Куёвнинг чўнтагида атиги икки тилла қолди.

— Қани, ўргилай куёв, тирноғини олганига беринг,— деди Ризвонбиш кампир.

— Ҳой, келиннинг янгалари қолмасин тағин,— деди оқ дока рўмол ўраган хотин.

— Куёв тўра, ойнага қаранг-чи, ойми-кунми,— деди янгалардан бири.

— Ой,— деди куёв.

— Қани айланай, келинни гапга солиб, юзини оча беринг,— деди янгалардан бири.

Куёв келинга яқинлашди, ширин-ширин гаплар айтди. Паранжисини олиб ташлаб, юзини очиб роса тикилди... Қайси кўз билан кўрсинки, ойжамол деб махтаганлари галвир юз, бир кўзи кўр, бир оёғи чўлоқ, қирқ ёшлар чамасидаги бир хотин экан...

Гоффоржон аччиқланиб гўшангани йиртди, тутақиб эшикка чиқди. Ҳамма ҳайратда...

— Менга рухсорини кўрсатмай, махтаган «қизларинг»ни яна бошқага сот! Менга «меҳрибон» бўлган азаматлар яна нима дейсиз!— деб бақирди Гоффоржон.

— Ўзингни бос, уят бўлади,— деб овулган бўлди Тойир ювғичи.

— Энди ўзинг ҳам паранжига ўралиб, эрга тег, шайтон!— деди пешонасига уриб Гоффор.

Гоффоржон уйланиб қарздор бўлди. Энди Мадғозибой қўлида қарзни узиш учун ўлгунича ишлаши керак эмис...

ТЕЛЕФОНДАГИ ҲАНГОМА

Жиринг, жиринг...

— Қаердан?

— Колхоздан.

— Қимсиз?.. Қўрқмасов? Эй, салом ўртоқ Қўрқмасов! Ишлар қалай? Кишиларни жой билан таъминлаш масаласи қандай борапти?

— Емон эмас, келган кишилар жой-жойида — вокзалда, чойхонада, кўча-кўйда...

— Ўзингиз қаердасиз?

— Таъминлаш маҳалласида, дарахтдаги паррандалар билан бирга ётибмиз.

Жиринг, жиринг!..

— Қаердан?

— Бозорқўмдан!..

— Кимсиз?.. Боқибегамов?.. Салом, ўртоқ Боқибегамов! Сбор йиғиш ишлари қандай?

— Жуда чатоғ, савдо-сотиқлар уй-уйда, кўча-кўйда бўлиб тургани учун собори кимдан олишимизни билмай, яримта дорига қовун уруғини закуска қилиб ўтирибмиз.

Жиринг, жиринг!..

— Қаердан?.. Райпишторгнинг сомса дўконидан?.. Кимсиз??? Бепарвөөв?.. Салом, ўртоқ Бепарвөөв! Сомсаларнинг сифати қалай?

— Чакки эмас. Гўштарни мудиримиз ўғлининг тўйига юборгани сабабли нуқул пиёзнинг ўзидан ажойиб ва ғаройиб сомса тайёрлашни кашф қилиб ўтирибмиз...

«ТАШВИҚОТЧИ»

Каминанинг Хоразмга сафар қилиши лозим бўлиб қолиб десангиз, Тошкент аэропортига йўл олдим. Эрта билан аёз еб ўтирган моментимда ёнбошимга қовзоғи арчилмаган бир йиғит келиб қолди.

— Ассалому алайкум!— деб ундан бурун салом бердим мен,— мулла ака, йўл бўлсин, ҳи-ҳи...

У саломга алик ҳам олмасдан тилининг учида аранг: «Учгали» деб қўйди.

— Ҳамроҳ бўларканмиз. Қемага тушганнинг жони битта дейишади, ҳангомалашиб кетамиз, ҳи-ҳи-ҳи...

Қизиқчилик ҳам ўз жойида кетар экан. Айниқса ҳалиги йиғитни шунча текин гап билан ҳам лоақал илжайтира олмадим. Шундан кейин ўзимни жиддийликка олдим.

— Ҳмм... хўш, масалан, ўзлари қандай хизмат билан, ўхў, ўхў.

— ...

Яна сўрадим.

— Сен ўзинг кимсан?— ниҳоят тилга кирди ҳалиги йиғит.

— Ҳмм, хўш, мен Сизга айтсам, камина денг, ўхў, ўхў, бу йил томорқага лаган билан бирозгина жойга чарим эккан эдим. Ерим семизлик қилиб, чармни куйдириб юборди. Аммо лаган билан патнусдан яхши ҳосил олдим. Лаганларнинг ҳар қайсиси менинг оғзимдан

ҳам катта, патнуслар бўлса, ҳар қайсиси Сизнинг бетингиздек бўлди, ҳи, ҳи, ҳи...

Ҳигит гапимга ҳайрон бўлиб, юзимга тикилди. Мен бўлсам кўзимни олайтириб, сўзимда давом этдим:

— ...Уша патнусларни ёғлаб, бозорга олиб чиқиш керак эди. Хоразм театрусига шуни ҳал қилгани кетяпман, ҳи, ҳи, ҳи, ишқилиб ўзингиз тинчмисиз?

— Шукур, лекин Сизнинг сўзларингиз мени аяча ўзига жалб қила бошлади. Мен шу вақтгача патнус ва лаганни мадандан ишланади, деб юрардим.

— Тўғри, асли мадандан ясалар эди-ю, яқиндан буён уруғи топилди,— дедим хотиржамлик билан.

— Вай тувва, ҳали шундай денг, ажаб янгиликлар,— деб анграйиб қолди қовзоғи арчилмаган йигит.

— Шундай, аммо ўзларига йўл бўлсин?

— Хоразмга биз ҳам.

— Хоразмга денг, қандай хизмат билан?

— Қҳ,— деди узоқ эснаб,— уйқудан қолганман. Сиз комсомол бўлсангиз керак-а... Ундай бўлса айта қолай, Хоразмга динга қарши ташвиқот масалалари билан...

— Ҳа, жуда маъқул,— дедим мен,— Хоразм каби узоқ ўлкалар учун сиздек ташвиқотчилар сув билан ҳаводек керак. Олинг, масалан, менинг оиламда волидайи меҳрибон ҳали паранжидалар, номозни ҳам қанда қилмайдилар. Менинг сўзим ҳеч таъсир қилмайди. Нега десангиз, менинг отим қизиқчилик билан машҳурланган. Волидам ҳам жиддий сўзимни ҳазил-қизиқчиликка йўйиб, мен «дард» десам, у киши «ўл» дейдилар.

Бу гапим йигитга жуда қаттиқ таъсир қилган экан, қаттиқ кулди ва ўзини тўхтатиб олиб, елкамга қоқди:

— Яшанг, комсомол, яшанг! Ҳали сиз комсомолми, ҳи, ҳи, ҳи? Ўз оила аъзоларини диний урф-одатлардан қутқаза олмаган киши қандай қилиб комсомол бўла олади, ҳа-ҳа!

• • •

Аэропланимиз гўзал ҳаракатлар билан осмону фалакка кўтарилди, уча-уча Амударё устига яқинлашди. Бир булут билан салом-алик қилишиб бора туриб, аэропланимиз ҳаво ҳам ерда бир неча метрга ўзини ташлаб юборди. Аста кўзимни очиб, қовзоғи арчилмаган ҳалиги йигитга боқсам, рангида қон қолмабди, алланарсалар

деб ўзига дам соляпти. Гапларига секин қулоқ солдим:
«Ё Ғовсил Аъзам, сиздан мадад, ё Ёрхубби, сиздан мадад, ё Абдуқодир жийлони, сиздан мадад, суф-суф...»

Хоразм аэропортидан кета туриб, ҳалиги ваҳимани эсладим:

— Мулла ака дейман, ҳалигинда худонинг ўзи сақлади-да, бўлмаса нариги дунёга парвоз қилувдик, а лаббай?

Йигит бир хўмрайди:

— Кечиргайлар,— дедим мен унга маъноли тикилиб,— аэропланда шунча дуоларни ўқиб юборганларида ҳам биз бир нарса демадик-ку.

Ковғози арчилмаган йигит — «ташвиқотчи» хайрмаъзурни насия қилиб, тезда мендан ажралди.

БЕХОСИЯТ ДОМЛА

Қамина 9 ёшга етганда, дадам кўп меҳрибонлик изҳор этдилар. Мана, у кишининг ширин сўзларидан биттаси: «Жувонмарг, энди сени мактабга берайин, йўқса, бевош бўлиб кетасан!»

Шундай қилиб десангиз бувимнинг тўшакдан кўра катта дастурхонида ҳар хил зиёфатларни кўтариб, дадам билан йўлга равона бўлдик. Тўғри Хўжа Исфохон тўранинг набиралари, Қиличхон пошшонинг укалари, яъни, масалан, чертса қон чиқмас бир домланинг ҳузурларига бордик. Эски уйнинг томига қўнган бойўғлидек, домла поччам қўнишиб ўтирибдилар. Ёшлик нодонликда, мен беадаблик қилиб, дадамдан аввал домлага салом бериб қўйибман. Падар бу беадаблик учун оғзимга келиштириб бир тарсаки солдилар (билмадим, дадамга бу оғизнинг адресини ким ёзиб берган экан. Ғунчадек оғиз, тарсаки тушгач, бемалол туруп кўмадиган ўрадан фарқи қолмади).

Шундан кейин дадам домлага қараб: «Ассалому алайкум! Аввало ўзларига атаган мана бу назр-ниёзимиз — патир ҳамда сомсани қабул қилгайсиз,— деди. Домла оғизларидан сўлаги оқиб, назр-ниёзни қабул қилиб олгач, ўз сўзларида давом этдилар:— Бу бизнинг ўғил. Эти Сизники-ю, суяги бизники».

Мен кутилмаган бу гапдан ҳайратланиб, дедим:

— Ҳой дадажон, нима бало, қассоблик ҳунарингиз ҳам борми? Этим билан суягимни шу ерда ажратасизми?

— Э, лаънати тилингни тий, шаккоклик қилма, домланинг олдиларида гуноҳкор бўласан,— деб хўмрайиб қўйдилар падари бузруквор. Шундай қилиб, падар бизни чертса қон чиқмас домлага ташлаб кетдилар. Домланинг ёнида турган беҳи навдаларини кўриб, юрагим орқасига тортиб кетди.

Бир кун онамнинг кирига сув ташиб бераман деб, нонхўракдан қайтишда кеч қолибман. Мактабхонага қадам қўйишим биланоқ домла ҳалифаларига «ушла аблаҳни!» деб буйруқ берди. Ҳалифалар бир пастда оёқ-қўлимни боғлашиб, домланинг калтагига гавдамни тўғрилашди. «Қўйлак юпқаю, домла почча, буёғи нима бўлади?» дейишимни биламан, «маҳкам ушланглар бу лаънатини!» деб фармон берди. Хўлланган беҳи навдалари роса чувиллаб, эллик марта баданга тушди, яна қарга денг, худди дадамлар кўрмайдиган жойга мўлжал қилиб уришди. Бу ҳам етмади шекилли, домла чўнтагидан қаламтарошни чиқариб, товонимни тилиб, эллик пайсагина туз сепиб юборди.

Каминанинг ёшлиги шу тариқа ўтиб кетди. Домланинг бехосият гапига калака бўлиб, гўшна дадамиз ҳам оламдан кўз юмдилар.

МУҲР — ЛУНЖГА

Оҳун қизиқнинг илҳоми келиб қолганда, илгари айтиб юрган кулги-ҳикояларига янги сўзлар, иборалар қўшиб юборарди. Бундан ранжинган режиссёр уни ўз ҳузурига чақириб:

— Бундан буён сахнада айтадиган ҳикоя, аскияларингиз сўзларини ёзиб олиб келасиз, тагига муҳр босамиз,— деди ва маъноли тарзда қўшиб қўйди,— шундан кейин ҳам рамкадан чиқсангиз, ўзингиздан кўринг...

— Ахир, ўртоқ ҳурматли режиссёр,— деди Оҳун қизиқ ялинган оҳангда,— битта-яримта сўз қўшилиб кетади-да, ахир, бошқа илож йўқ.

— Гап тамом,— деди режиссёр қатъий равишда,— муҳр босилган текстдан ташқари чиқиш йўқ!

— Ундай бўлса,— деди Оҳун қизиқ,— ўша муҳрингизни менинг лунжимга босиб қўя қолинг.

ГИЙБАТЧИЛАРНИНГ ЖАЗОСИ

Афанди бир куни башанг кийиниб кўчада кетаётган эди, чинор тагида ўтирган иккита ифвогарга жон кирди:

— Райимқул фаранг, анувни қаранг,— деди Қосим бекор Афандини кўрсатиб,— оладиган маоши етмиш сўму, эғнидаги пальтосини кўринг, юз сўм турар. Бир балоси бўлмаса, бунақа пальтони қаёқдан олади, алаббай?

— Балли, ўғирлик қилса керак,— деб минғирлади фаранг,— уни текшириш лозим.

Афанди ғийбатчиларнинг гапини эшитиб, жаҳли чиқди. Эртасига булар нима дер экан деб, кўчага ёмон кийиниб чиқди.

— Райимқул фаранг, анувни қаранг,— деди Қосим бекор носқовоғи билан Афандини кўрсатиб,— валати, роса расво бўлибди-ку!

— Ҳа-я. Шў аҳволда юргандан кўра без терган ёлган яхши!

Афанди «хайр, ўлиб ҳам кўрай, бу ғийбатчилар нима дер экан» деб, ўлишга қарор қилди. Тўртта жўрасини тўплаб, ниятини айтди. Жўралар кулиб, маъқул қилишди. Афанди жўраларига нима деб йиғлашни ёзиб бериб, ниятини боғлади, кейин тобутга тушди. Жўралар «жигарим» лаб тобутни кўтаришди. Улар ғийбатчилар ўтирган чинор ёнига етганларида йиғини авжга чиқаришди:

— Фиску фасод дастидан мажбуран ўлган, жигарим!

— Иғвогарлар дастидан куйиб ўлган, жигарим!

Шунда Райимқул фаранг Қосим бекорни туртди:

— Очкўз Афанди гап-гаштакда овқатни кўп еб, бўкиб ўлган бўлса керак,— деди.

— Яхши одам бўлса, жума куни ўлмасмиди,— деди Қосим бекор.

Афанди ортиқ чидай олмади, тобутдан бошини шартта кўтариб бақирди:

— Ҳов, сув юқмас куйдиргилар! Яхши кийиб қутулмасам, ўлиб қутилмасам, нима қил дейсанлар энди?

Уликнинг тирилганини кўрган ғийбатчилар ҳушларидан кетиб йиқилдилар (ўлган бўлишса ажаб эмас).

ОШ — УМРИ УЗОҚНИКИ

Кунлардан бир кун Оҳунжон қизиққа унинг ҳазилкашлари луқма ташладилар:

— Оҳунжон ака, Ҳусан ва Фотима — эғизак кўрибсиз, бирор тавоқ ошга эрисангиз керагов?

— Э-э, албатта,— деди Оҳунжон қизиқ пинағини бузмай,— ниятимда бор, ош албатта қилиб бераман. Аммо кимнинг умри узоқ бўлса, ўша ош ейди.

«УЛИҚЛАР» БИЛАН СУҲБАТ

Бир маврудда Оҳунжон ака келаётганини кўрган улфатлардан бир гуруҳи ўзаро маслаҳат қилишди: «Оҳунжон ака нима деб аския қилмасин, кулиш йўқ. Ким кулса, бир чойхонада ўтириш оши қарздор».

Оҳунжон ака саломлашиб ўтирди. Ҳар сафаргидек, ўтирганларни кулдириш учун у деб кўрди, бу деб кўрди — бўлмади. Ҳамма гўё ҳеч нимани эшитмагандек гунг ўтираверди. Шундан кейин Оҳунжон ака ўрнидан кўзғолди. Шунда ҳалиги улфатлар:

— Ҳа, Оҳунжон ака, бизнинг ўтиришимиз сизга ёқмадими?— дейишди.

— Йўқ, гап унда эмас,— деб жавоб қайтарди Оҳунжон ака,— ростини айтсам, мен шу чоққача ҳеч ҳам ўлиқлар даврасида суҳбат қурган эмасман.

ПАСПОРТГА ҚАРАБ...

Машҳур аскиячи Сулаймон қори вафот этиб қолди. Марғилондаги қизиқчилар йиғилишиб, унинг оиласига таъзия билдириш учун кетишаётганда Юсуфжон қизиқ Оҳунжон қизиққа айтди:

— Оҳунжон, сезяпсанми, навбат қизиқчиларга келиб қолди шекилли?

— Тўғри айтасиз, уста,— деб жавоб қайтарди Оҳунжон қизиқ,— аммо паспортга қараб жон олинаётганмиш...

ЗУБАЙДАХОН СЕРГАЖАК — ПАХТАДА

Бу кўҳна дунёда нималар бўлмайди-я! Эрталабдан кечгача машинка олдида лабини бўяб, юзига упа суртиб, тирноғини ўйнаб ўлтирадиган Зубайдахон сергажакнинг бошига оғир кулфат тушди: иш жойидан уни бошқалар қатори бир кунга пахта теримига ёрдамга таклиф қилишди.

— Одамлар ҳам айниб кетишяпти,— деб гўлдиради

Зубайдахон сергажак,— менсиз пахта плани тўлмас эканми?

Начора, пахтадан қолиш учун кўрсатган баҳоналари касаба союз раҳбарларини қониқтирмади.

Пахтага қандай чиқсин экан-а?

У ўз одатидек, азондан пардоз-андозни жойига қўйди, бир қўлида зонтик (офтоб уриб кетмасин учун), бир қўлида сумка — йўлга равона бўлди.

Пахта териш дегани жуда машаққат экан. Бургутсимон тирноқлари кўчиб кетишига сал қолди. Эгилай деса, тор юбкаси тарс ёрилай дейди. Бир қўлида зонтик билан терган пахтасини хирмонга олиб чиқди.

— Тортиб кўринг-чи, яхши йигит,— деди чучук тил билан қадди-қоматини ҳар турга солиб табелчига.

— Опахон, ахир бу бир кило ҳам чиқмайди-ку, яна бироз ҳаракат қилинг-чи, ажаб эмас этагингиз тўлиб қолса,— деди табелчи.

— У, яхши йигит, жуда содда экансиз,— деб табелчига яқин келди Зубайдахон сергажак,— ҳадеб сонига қаравермай, мундоқ сифатига ҳам қаранг-да!

КУЁВ ҚОЧДИ

Уртоқларимдан бири уйланадиган бўлиб, мендан маслаҳат сўради:

— Сиз уйлангансиз, тажрибангиз бор, бироз менга расм-русумлардан тушунтирсангиз.

— Хўп бўлади,— деб расм-русумларни санаб кетдим,— куёвга поёндоз солиб ичкарига таклиф этишади. Шунда отга ўхшаб уч марта кишнаб юборасан. Келини кўтариб олинг дейишганда, эшакка ўхшаб ханграйсан...

Куёв тўра келин пошшани кўрмасдан, одамларнинг мақтови таъсирида уйлангандилар. Тўй куни менинг айтганларимни қилдилар.

— Оббў, куёв эшак чиқиб қолди-ку,— дейишди қудатомон.

Гўшангага кириб, куёв келиннинг юзларини орзиқиб очмоқчи бўлиб, мундоқ рўмолни кўтармоқчи эдилар, келин пошша қаршилиқ кўрсатдилар:

— Анувлани қаранг, мунча шошасиз, ҳалиги... нима эди-я... ҳа, шартим бор...

— Нима шартингиз бор, жоним, айта қолинг!

— Мен бу хонадонда кимдан қочай — акангизданми, поччангизданми, тоғангизданми?..

Куёв тўранинг кўзи хиёл очилиб қолган келин пошшанинг юзларига тушди: бир бедаво, шундай чўтирки, Бетига дон сениб юборса, биттасиям ерга тушмайди.

Куёв ўйлаб-нетмай саволга дарҳол жавоб қайтарди:
— Аввал ўзимдан қоч!

ОШХУР

Ҳар ким бошидан ўтганини гапирар экан. Бу воқеа менинг ё бошимдан, ё этагимдан ўтган.

Бир тўп ялқов чойхонада ҳалфана қилиб ош пиширмақчи бўлиб тўпланишган экан. Мени биттаси қўшилишга таклиф қилди.

— Божонудил,— дедим.

Ош тайёр бўлгач, мени иззат-икром билан дастурхонга таклиф эгишди. Қорним очиб турган эди, гува-лакнинг мингини бай қилиб олган мардикордек ҳеч ёққа қарамасдан ошни бозор нархида олиб кетдим. Қараб-сизки, товоқнинг ҳам ранги ўчиб кетди.

— Ҳўй, меҳмон, номус борми ўзи, ошниям шунақанги оладими, ҳаммаёқни вайрон қилиб юбордингиз-ку,— деди тўладан келган сержун бир йигит,— гўштни иккитадан олиб, суякни олдингизга тўплаганингиз нимаси!

— Ахир гўшт қўлимга учтадан сирмаса нима қилай?

Бир вақт навбат ҳисоб-китобга келди.

— Меҳмондан икки бош оламиз, жуда хўра экан,— деди ҳалиги арслон сифат сержун йигит.

Шу гапни эшитишим ҳамон тутаноқ дардим тутиб, ўзимни ташлаб юбордим. Ҳалиги сержун йигит биттасига ғазаб қияпти:

— Абдурайим, буни сен топгандинг, пулни сен тўлайсан,— деса, униси:

— Мен эмас, анови,— дейди...

Улар бир-бирини кўрсатиб турган кезде секин пана қилиб қочиб қолдим.

АРИЗА

(Пскент район Оқтепа жамоасидаги «Пахтакор» колхози отлари тилидан колхоз правлениесига)

Кўктой:— Зулм ила қаҳру ғазаб, яйдоқ минмоқ шунчалар,

шунчалар.

Қора от:— Беда йўқ, похолни еб, қанғир бўлиб қолдим бугун,
Охири олиб бориб қассобга бермоқ шунчалар.

Жийрон:— Бул қовурғам сон-саноқсиз эндида тинкам қуриб,
Жисмими сўкча қилиб, қарғага бермоқ шунчалар.

Тўриқ:— Илгари кишнар эдим — танамда қувват борида,
Бўлдим энди кўталанг, хариш қилмоқ шунчалар.

Таллон:— Боқмайин қишда бизи, бу кўзларим бўлди хира,
Тепкилаб, алдаб мени йўрғалотмоқ шунчалар.

Саман:— Ёшлигимда той эдим, жилваларга бой эдим,
Сувсиз кўйиб, инжитиб қаддимни букмоқ шунчалар.

Оқтой:— «Оқ от соз» деб мақтарди, ясатарди — минарди,
Олмай хабар холимдан плугга кўшмоқ шунчалар.

Темир кўк:— Урамаю шолчага аҳамият йўқ — бирчақал..
Баланд-пастда йиқитиб; майиб қилмоқ шунчалар!

Човқар:— Тўрт оёғим қалтираб, йил бўйи кўрмай тақа,
Сон жиҳатдан кўп эдик, харом ўлмоқ шунчалар!

Бурул:— Колхозимиз бисотида ем-хашакдан йўқ дарак,
Олмай хабар от боқар, ажриқ емоқ шунчалар!

Қашқа:— Қишда кўп совуққотириб, ола-қароқ қилди бизи,
Белда очган оз яғирнинг катта қилмоқ шунчалар!

Оқ ёл:— Нарҳимиз ўн минг бўлиб тепамиз хусатийди,

- «Мен раис» деб, маст бўлиб, бошимга
урмоқ шунчалар!
- Оқ қоптол:— Кўчадан ўтсак кулар — колхоз
Калинин отлари,
Ҳар биттаси қамиш қулоқ «яхши
боқмоқ» шунчалар!
- Жамбил қашқа:— Ёнида яшнаб семирган тўриқ,
саман, жийронлари,
Сапчиб миниб раислари юракни
эзмоқ шунчалар!
- Туя бодом:— Сон жиҳатдан кўп экан, яхши қараб
бошлиқлари,
Яхши отлар олдида кулги қилмоқ
шунчалар!
- Ҳаммалари:— Арзимиз шулдир бизи, айтгин, раис
қулоқ солсин,
Гарчи от керак бўлса, ем-хашағу
беда олсин,
Аслида ўттиз эдик, ўн битта қолмоқ
шунчалар!

АСКИЯ

(Арава пайрови)

Матғози:— Тиллавоё ака, республика илғор колхоз-чилар кенгашига бориб, томоғингизни ёғлаб келибсиз-а, кўчадан ўтганда кийилламай қолибсиз.

Тиллавоё:— Э укалар, планимиз тўлгани учун колхозчилар индамадилар, бўлмаса танқид қилавериб чўянимни бўшатиб юборишар эди.

Тешавой:— Тиллавоё ака, Сиз уни айтасиз, мана звено бошлиғимиз, Сиз Тошкентга кетганда, далада гўнг олиб чиқиш ўрнига меҳмонхонада сўлаги ўйнаб ётибди.

Қосимжон:— Э, сен уни айтасан, 5-бригада бошлиғи меҳмонхонада кекиртагини палахмон қилиб, хуррак тортиб ётибди. Биқинини ушласам, кўгарма дейди.

Матғози:— Бўлмаса тунови колхозимизнинг тўйида бепарво ухлаб қолиб, чувини суғуртириб юборгандир-да.

Тешавой:— Тиллавоё ака, раис муовинингизга айтиб қўйинг, бултургидай дарахтга ўхшаб кеккаймасдан, бу йил тугунга ўхшаб эгилсинлар!

Қосимжон:— 6-бригадамизнинг бошлиғи қайси кунги мажлисдан бери ҳеч кимга гап бермайдилар, ўқлари оч бўлиб қолдими, издан чиқиб кетяпти.

Тиллаво:— Ия, мана бу отбоқаримиз нега йиғла-япти десам, тўйдаги базмда бунинг гупчагини ёқишиб юборган экан-да.

Матғози:— Бу пайровимиз жуда яхши кетяпти-ю, аммо тупроқ ташишга 3-бригадамизнинг оғдармасидан гапирмаяпмиз-да.

Тешавой:— Э, уни қўявер, қайси куни болалар шоти-шоти ўйнайвериб, ҳаммаёғини титиб юборибди.

Қосимжон:— Бўлмаса, ўша куни Матғози аканинг ойғизи бўшаган экан-да, тупроқ турмайдиган бўлиб қолибди.

Тешавой:— Абдувойид ака, меҳмонхонада ош еб губчакдек шишиб ётгунча, далага чиқсангиз бўлмай-дими?

Қосимжон:— Ҳисобчимизнинг ҳам биқини оғрияпти. Нега десангиз кеча йўлда чопти-чопти бўлган экан, кегайлари тўкилиб қолибди.

Матғози:— Маҳмадонагарчилик қилмай, ишни қилсангчи, бўлмаса лунжингга чанбарак солиб қўяман.

Тиллаво:— Энди ҳаммамиз ҳам ишга киришайлик, ёстиқни қўйиб ёт.

Колхоз устаси:— Э, бу пайровларнинг ҳаммаси менга тегадиган гап-ку, ҳаммаларингиз араваларингни янгилаб, иннайкин қутулар эканман-да. Ҳа-ҳа-ҳа.

АЛИШТИРИЛАРМИШ

Мен бир кун ҳафсала қилиб, чайқов бозорига бордим. Ҳақиқатан ҳам чайқов бозори. Эшмат Тошматни алдаяпти. Али Валини қақшатиб бир мирилик буюмни танга мирига ўтказяпти. Ишқилиб, ҳаммаёқ имо бурут. Бир кишини кўрдим, ҳолвачининг тешасидек чаққон: бир қўлида эски қулф, иккинчи қўлида корзинка. Бориб пинжига кирдим.

— Қулф сотиладими, ака?

— Йўқ, алиштирилади,— деди у.

— Ҳеч жаҳонда қулф ҳам алиштириладими?— дедим.

— Дарвозанинг зулфунига тушмаганидан кейин, алиштирилади-да!— деди зарда билан.

Бир айланиб сотувчининг нариги ёнига ўтдим.

— Корзинкадаги нарса ҳам алиштириладими, сотиладими,— дедим. У киши менга тикилиб қаради.

— Бу узум-ку, ука, кўзингиз борми?

— Ҳа, шундайми,— дедим мен,— қаёқдан билай, ака, бўлмаса узумингиздан бир шингил олсам бўладими?

— Олинг, яхши йигит, олинг,— деди тескари қараб туриб.

Узум олмоқчи бўлиб, корзинканинг тагигача қўлимни юборган эканман, бир силлиқ нарса қўлимга уринди. Шойи ёки атлас деб ўйладим. Олган шингилмни еб туриб сўрадим:

— Узумнинг тагидаги кўйлаклик сотилармиди?

Ҳалиги киши шошилиб, калта-култа йўталиб қолди.

— Эй ука, 3—4 кийимлик атлас бор эди, нусхаси уйдагиларга ёқмагани учун, бекор турмасин деб, корзинкага солиб чиққан эдим.

— Сотилладими, ахир?

— Алиштирилади!— деди.

— Ҳаммаси ҳам алиштириладими, шундайми?

— Қўйинг энди, гапни кўп кавламанг, ука, мана бунга нос олиб чекинг, бошқаси билан ишингиз бўлмасин,— деб ўн сўмни қўлимга аста қистирди.

Мен ҳам пулни қўлимга ола туриб:

— Энди мен сизга бир йўл кўрсатай, бўлмаса,— дедим.

— Ҳўш, қандай йўл у...— кишининг гапи тугагунча мен имо қилган милициям етиб келди.

— Нима гап ўзи?

— Мана бу акамнинг алмаштириладиган нарсалари бор экан, шунини бир иложини қилсангиз,— дедим.

Милиция ҳам илтимосимни ерда қўймай, «хўп» деди-да, уни ўзи билан бирга олиб кетди.

Турган жойимдан йигирма қадам нарига жилиб, галош бозорига ўтдим. Бу жойда бир қанча қўйни дўмпайган кишилар юрибди. Ҳар қайсисининг қўйнида бир жуфт, икки жуфтан галоши бор. Шулардан бирини чақириб сўрадим.

— Ака, мен бир саёҳат қилиб келган эдим. Менга 3—4 жуфт галош керак бўлиб қолди. Сизда топилармикан?..

Юзимга тикилиб қараб туриб, кўнгли тинганидан сўнг:

— Жуда яхши,— деди,— орқамдан кела беринг, лекин йўлда гаплашмаймиз.

Мен ҳам орқасидан кетавердим, лекин бир оғиз ҳам гаплашганимиз йўқ. Хулосайи калом шулким, савдогарнинг кетидан юриб чарчаб, дарвозасидан кирганимиздан сўнг гапирди:

— Қалай, чарчаганингиз йўқми, оғайни?

— Йўқ, жойидаман!— дедим.

Шу билан уйга кирдик. Менга галош бериш учун тахмондаги катта сандиқни очган бир пайтда, аста ёнига бориб, сандиқ ичига тикилиб туриб, уй эгасига қарадим.

— Бу газлама, чой ва шунча галошларнинг ҳаммасини сотасизми?— дедим.

Тезлик билан уч жуфт олиб сандиқни ёпиб туриб, менга қаради.

— Йўқ, ука, сиз учун шу галошни сотаман. Бўлмаса ҳаммаси алмаштириладиган нарсалар!

Ҳалиги галошларни қўлтиқлаб кўчага чиқишим билан бир кишига учрадим.

— Сизни қаерда кўргандек бўламан,— дедим.

— Мен шу маҳалланинг комиссия раиси бўламан!

— Кўп яхши, мана шу кишининг,— дедим бояги уй эгасини кўрсатиб,— уйларидаги катта сандиқда газлама, галош, чой ва бошқа моллар бор экан, шуларнинг ҳаммаси сотилмасдан, алмаштирилар экан. Сиз ҳам шу ишга ёрдам берсангиз-чи,— дедим кўзимни қисиб.

Комиссия раиси кулиб, уй эгасига қаради:

— Шундайми?

Уй эгаси бўзариб ерга қаради. Мен ўз йўлимга кетдим.

УСТА КЎРГАН ШОГИРД

Оҳун қизиқ сартарошга шогирд тушди. Устаси тушмагур унга ҳунар ўргатиш ўрнига «сув келтир, ўтин ёр» дейишдан бўшамасди.

Кунлардан бирида уста тўйга кетаётиб: «Сен дўконга қараб тур, сўрашса, уста ҳозир келади, дегин хўпми?»— деди-да, ҳамма яхши асбобларини қулфли чамоданга жойлаб кетди.

Сартарошхонага бир киши келди.

— Сизми, сартарош,— деди у.

— Ҳа, биз.

— Соқолимни яхшилаб олиб қўйсангиз.

— Хўп бўлади, яхшиям гапми,— деди-да, Оҳун қизиқ супургини чўтка қилиб, совун суркаб кетди.

Супурги тойиб кетиб, мижознинг ҳаммаёғи совун бўлди.

— Ҳўй, девор оқлаяпсанми?— деди у.

— Сабр қилинг, ҳаммаси яхши бўлади.

Оҳун қизиқ эски устарада соқол олаётиб, мижознинг бурнини кесиб олди.

— Войдод,— деб бақриб юборди мижоз,— сартарош деб қассобга йўлиқиб қолибман. Ҳўй, айт-чи, бу ер сартарошхонами ёки қассобхона!

— Бақирма!— деди Оҳун қизиқ,— ҳали уста келиб қолса, сениям сўяди, мениям...

ЭРКА КАМПИР

Бир кампирнинг учта ўғли бўлиб, бири учма поезд ҳайдаркан, иккинчиси трактор минаркан, учинчиси эса колхозга раис. Кампир пошша пойтахтга бормоқчи бўлдилар — ҳошияли оқ рўмол бошларида, патефон ёнларида — менга қараб гапиряптилар:

— Анув жувонмарг бўлмагурлар менга чипта олиб бераям демайди!

— Мени таниб сўкяптиларми, холажон?

— Ҳа, Олакўз, сани танимайдиган одам борми, гиргиттонинг бўлай, олиб чиқа қол ўша совул қолгур чиптани!

— Червондан чўзинг бўлмасам!

Кампир пошша рўмолларининг учини шундоқ очган эдиларки, қати бузилмаган юзталиклар шарақ-шарақ чиқди.

Билетни ва қайтимини кампир пошшанинг қўлларига узатаётиб айтдим:

— Жуда очерод катта экан, мени кутиб хуноб бўлмадингизми?

— Икки энлик чипта олиб бердим, деб таъна қила-верасанми энди,— деб жеркиб бердилар. Бу, раҳматнинг таржимаси бўлса керак.

Кампир пошша мени яқинроқларига чақириб, қулоғимга шивирладилар:

— Бу катта аравани тортадиган ҳам хўп семириб кетибдими?

— Бу, паровоз-ку, холойи!

— Жувонмарг бўлмагур, кишнашини қара-я!

Вагонга чиқдик. Қампир пошша ўзларида йўқ хурсандлар:

— Қара, Олакўз, ҳукуматингнинг умри узоқ бўлсин, каравотига кўрпа қовутиб қўйибди-я, қани энди опордаданг бўлганларида бир дардлашиб кетардик, бечора чолим ҳеч нимани кўрмай ў-л-и-б кетди,— деб кўзларига ёш олиб юбордилар.

Проводник келиб, билетларни суриштириб қолди:

— Товариши, билети показивайте!

Қампир пошша у ёқларини қарадилар, бу ёқларини қарадилар — билет йўқ.

— Хўй, Олакўз, чиптани ман олиб берганман десанг ўласанми?

— Унга ишонмайди, холажон, йўқотсангиз штраф олади.

— Иштарафам колхозда ишлайдими? Ҳадичанинг эри раис, сўрачи танирмикан.

— Холажон, бу проводник умрида колхозга борман бўлса, ўғлингизни қаердан танисий!

— Ҳой, Олакўз, мани ўғлимни нимага пастга урасан, кўкрагида тилла юлдузи бор, ҳукумат берган.

Бу гаплар бефойда эканлигини кампир пошшага уқтирганимдан кейин у киши проводникка ялиниб-ёлвориб кетдилар:

— Бўйгинангдан қоқиндигинг кетай, ўрис бўлсангам худди учма поездда юрадиган ўғлимга ўхшар экансан, уни сеникига ўхшаш чарм дўпписи бор, худо гувоҳ, чипта олганман. Ҳой, Олакўз, тили зувонинг борми, мундоқ айтсанг-чи, чиптани мен олиб берганман деб. Менга ишонавер, ўрис ўғлим, майиз (раис дегани), ўғлим шоли эккан, сенга капсан олиб бераман, гиргктонинг бўлай, яхшилигингни унутмайман.

— Мумкин эмас,— деяпти деб таржима қилиб бердим.

Қампир пошша зарда билан рўмолларининг яна бир учидан юзталиқни олиб, штраф тўладилар.

Ана шу алфозда пойтахтга етиб келдик.

— Холажон, юринг, энди тушамиз!

— Олакўз, худди тракторчи ўғлимга ўхшайсан, умрингдан барака топ, ковушимни пўсахонадан олиб келиб бер,— деб қолдилар.

— Қайси пўсахонада?

— Қайсинга бұларди, шу уйнинг пўсахонасидан-да.
Кампир пошша ковушларини Марғилон вокзалида
қолдирган эканлар.

ҲАММОМДАГИ ҲАНГОМА

Қишлоқ ҳаммомидан хуноб бўлиб чиқаётган эдим,
ҳоммомчи тўхтатди:

— Меҳмон, ҳаммом ҳақини тўламадингиз-ку?

— Қайси хизматга ҳақ!— ҳайратланиб сўрадим.

Ҳаммомчи дарҳол чўтни олди-да, санаб кетди.

— Иссиқ хонага кирдингизми?

— Ие, ҳаммаёқ совуқхонаю, иссиқхонага қандай ки-
рай?

— Охирги хонагача бордингизми?

— Ҳа.

— Ана ўша бир вақтлар иссиқ хона бўлган — ўшан-
га ўн тийин,— шарақ этиб чўтни ташлади. Мен эса
ўзимни аранг босиб турибман.

— Хўш, мен сизга айтсам,— сўзида давом этди
ҳоммомчи,— иссиқ сув истеъмол қилдиларми?

— Йўқ, иссиқ сувни қандай истеъмол қилай ахир!

— Учинчи хонадаги жўмракдан сув олдингизми?

— Олгандек бўлдим.

— Баракалла, ана шу жўмракдан бир вақтлар иссиқ
сув тушган, ўшанга ўн тийин,— чўт ташлади ҳоммомчи.

— Бўлдими, шуми, мана ўша 20 тийин!

— Ҳали шошманг, меҳмон,— яна чўтни ура бошлади
ҳоммомчи,— хўш, мен сизга айтсам, совуқ сув истеъмол
қилдиларми?

— Ахир ҳоммомда совуқ сув нима қилсин, музни
тешиб аранг хашак аралаш лойқа сув топдим.

— Баракалла, ана ўшандан бир вақтлар совуқ сув
тушган,— шунга 5 тийин — ҳаммаси бўлиб, ман сизга
айтсам, 25 тийин.

— Мана ўша йўқ хизматга 25 тийин, қутилдимми?—
деб яна қўшиб қўйдим,— бу бемазагарчиликдан халқ
назоратчисини хабардор қиламан.

— Ихтиёрингиз, меҳмон, мен сизга айтсам, халқ на-
зоратчиси менга қайноға бўлади.

Ҳанг-манг бўлиб, этагимни силтаб чиқиб кетаётсам,
ҳоммомчи нима дейди денг:

— Меҳмон, яна келиб туринг, хизматингизда бўла-
миз...

* * *

Илгари театр бўлмаган, аммо қизиқчилар аския,
ҳикояларни саҳналаштириб ҳаётда учраб турадиган ай-
рим нуқсонларни сатира остига олишган. Шулардан
бири:

ҚАРЗ

Майдонга Юсуф қизиқ, Оҳун қизиқ, Усмон қизиқ
чиқади. Юсуф қизиқ — қарздор, Оҳун қизиқ — даракчи
бола, Усмон қизиқ — қарз қистовчи. Майдон чизиб қў-
йилади. Бир катакда қарздор, ўртадаги катакда даракчи
бола, учинчисида қарз қистовчи. Ҳар уччаласи ўз ролига
мос либослар кийишган. Усмон қизиқ:

— У-ў, Юсуфжон-ов!

Нариги хонадан лип этиб Оҳун қизиқ чиқади:

— Лаббай, тўқсир!

— Отанг борми?

— Ҳозир.

Оҳун қизиқ «ичкарига» кириб Юсуф қизиққа айтади:

— Дада, дада, ҳалиги қарз берган одам сизни сў-
раяпти.

— Жим, — Юсуф қизиқ панжасини лабига тегиза-
ди, — овозингни чиқарма! Ма, ўн тийин, «дадам йўқ»
дегин.

Оҳун қизиқ лип этиб, Усмон қизиқ олди-да намоён
бўлади:

— Дадам ўн тийин бериб, йўқ дегин дедилар. Да-
дам йўқ...

— Йе, ма йигирма тийин, бор дадангни айтиб чиқ!

Оҳун қизиқ чошиб Юсуф қизиққа учрайди.

— Ҳе боласи тушмагур, ма қирқ тийин, дадам йўқ
дегин.

Оҳун қизиқ Усмон қизиқ олдига чиқади:

— Дадам қирқ тийин бериб, йўқ эканликларини маъ-
лум этдилар.

— Э, болапақир, ма олтмиш тийин, дадангни етак-
лаб чиқ!

Оҳун қизиқ Юсуф қизиқнинг қўлидан маҳкам тор-
тади.

— Ҳалиги одам олтмиш тийин берди, тезда чиқар
экансиз.

Юсуф қизиқ ўғлини у ёққа тортади, Оҳун қизиқ уни бу ёққа тортади. Кейин бунга Усмон қизиқ қўшилиб, «қарздор»ни олиб чиқишади. Роса кулги, қаҳ-қаҳа кўтарилади.

БУҚОҚЛАР

Фикр меваси— самокритика. Масалан, бўқоқлар масаласини олайлик.

Ҳозир замон ўзгариб кетди, кимсан профессорлар чиққан. Аммо уларга учрамай юрганлар ҳам бор.

Бўқоғини олдирган колхозчилар ҳар кетмон урганда бир ярим чорак тупроқни бола-чақаси билан кўчириб чиқяпти. Бўқоғини олдирмаганлар-чи, Абдурайим буёғи нима бўлади, деб анграйиб турибди.

Қўқон томонларга боргандим. Йиғинга тушиб атрофга қарасам, ҳар бўқоқлар, ҳар бўқоқлар, қаранг, тоғдек, қирдек бўқоқлар, ўзига тинчичиники уйдек бўқоқ. Битгаси тўриқ бўқоқ экан. Бўқоғи атрофига пахса девор урибдики, ит, мушук, тушмасин деб, тепасини шиферда ёпибди чакка ўтмасин деб.

«Босмачилик» авж олган кезлар экан. Бир бўқоқ улардан қочиб томга чиқиб ётган экан, бўқоғи пастга осилиб қолибди. Босмачи уни милтиғи билан урган экан, бўқоқ дод солиб нима дермиш:

— Ҳо-о-в, хотин, бўқоғимга сув сеп, чокидан чиқиб кетяпти!

Ана шунақа, бўқоғини асраган докторга учрамай, ҳамманинг хунобини ошириб юради. Замонамиз қадрига етайлик, эндиликда Қўқондаям бўқоқлар қолмади.

КАЛОНДИМОҒНИНГ ҲОЛИГА ВОИ

Аэропортда турсам худди трактордек барзанги одам менга тикилиб турибди, хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, ҳар мушти гувалакдек. Тишларини гирак-қилиб, гижирлатиб менга хўмрайиб гапирди:

— Сен кимсан?

Ҳалиги одамнинг вазоҳатини кўрганимдан кейин, ўзим кичкина одамман, нима қилишимни билмай, Оҳунжон номини унутиб, Мамарайим деб юборсам бўлади...

— Мамарайим бўлсанг ўзингга, чемоданни кўтар, — дедилар даб-дурустан.

— Сўраганинг айби йўқ, — дедим худди гуноҳкор одамдек овозимни пасайтириб, — ўзлари ким бўладилар?

— Танимаяпсанми, тоғанг бўламан!

— Э, э, тоғам бўласизми, бўлмаса сўрашиб қўяйлик.

У киши оғринибгина хиёл қўлларининг учини бериб қўйдилар.

— Сўраганинг айби йўқ, тоғажон, ўзлари қайси самолётга билет олганлар?

— Ана шу кукурузнийга, — дедилар қўлларини бигиз қилиб.

— Қаранг-а, йўлимиз бир экан-да, қаранг, креслоларимиз ҳам ёнма-ён экан, ишқилиб зерикмай кетарканмиз... Сўраганинг айби йўқ, ўзлари умрларида ҳеч самолётга чиқанмилар?

— Қим билан гаширишаётганингни биласанми, Олакўз, летчиклар билан бир пиёлада чой ичиб, улфатчилик қилиб юрган одамман.

Бир вақт қарабсизки, самолёт парраklarини патир-путур, шатур-шутур айлантириб, ердан тўққиз метргина кўтарилган ҳам эдики, хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, ҳадиги тоғамнинг ранглари бўздек оқариб, ўзлари шумшайиб қолдилар. Ҳадеб овозини чиқариб калима келтиряптилар.

— Сизга нима бўлди, тоғажон, — дедим уни тинчигандек бўлиб,

— Нариги дунёга кетиш олдидан калима келтириш керак, сенам «ло илоҳо...» де, жиян!

— Сал ўзингизни босиб олинг, тоғажон, бошиқаларни васвасага солиб қўйяпсиз-ку, ахир.

Самолёт яна бир силкиниб тўққиз метрча кўтарилган эди, тоғамнинг тилларини ари чақиб олдим, «ло илоҳо иллолло» дейман деб «лаб-лаб, лаб-лаб» деб қалтирардилар. Менга қараб:

— Мамарайим, самолёт неча метр кўтарилди, — қаранг сўради, — қарганимда менга ким қўйган экан самолётга чиқишни. Ер кўринмаяпти-ку. Абдурайимдан 50 сўм қарзим бор эди, болаларим билан видолашмай кетаманми... янги фарзанд кўргандим-а...

— Ўзингизни босинг, тоғажон, ўзингизни босинг, бир пиёла чой ичгунча Тошкентда бўламиз. Ундан кўра

биронта қўшиқни хиргойи қилиб кетсангиз яхши бўларди,— дедим.

— Рост айтасан, жиян, ўртоқларимга ҳазиллашиб айтиб юрадиган қўшиғим бор эди, бўлармикин.

— Бўлганда қандоқ, жуда бўлади-да.

«Тоғам» ашулаларини бошлаб юбордилар:

Сув тагидан қум оқаров, қум тагидан сув оқар,
Эшигингдан ўтаманов, ўтаман, ўтма десанг қайтаманов қайтаман.

— Омон бўлинг, тоғажон, ҳалиги дуоларингиздан мана бу ашулангиз кўп яхши чиқди,— деб рағбатлантирдим.

Шу пайт самолёт бир силкиниб посадка берган эди, тоғамнинг ҳалиги қўшиқларига ям қирон келди: тиллари яна калимага келмай қолиб, ҳадеб «сув тагидан, сув тагидан» дердилар, холос.

— Тоғажон, ўзингизни босинг, бўлмаса парашют қопага солиб Сизни ирқитиб юборишади,— дедим қўрқитиб, — ундан кўра қўшиғингизни айтинг.

— Ўзим ёзган шеърдан айтсам бўладими, жиян,— йиғламсираб мёндан рухсат сўрарди «тоғам» бечора.

— Э, сўраб нима қиласиз, жуда бўлади, қани бошланг!

Ашулани бошладилар:

Дала бўйида бир қовун едим,

Пўчоғини ташладим, елпайса, елпайса...

Шу пайт самолёт яна бир силкинса бўладими, «тоғам» тушмагур «елпайса» дейман деб, «эллик пайса» дердилар.

— Нималар деяпсиз, тоғажон, бошингиз айланиб қолдимиз?

У киши бундоқ қарасалар Тошкент аэропорти кўришиб қолди, шунда у киши яна дастлабки ҳолга қайта бошлаб, менга ҳўмрайиб нима дейдилар денг:

— Ўл, пўстак кўз, ўл пўстак...

— Нимага мени ҳақорат қиласиз бекордан бекорга, тоға!

Шу алфозда алҳазар Тошкентга етиб келдик, тоғам нима дейдилар денг:

— Кўзинг катта бўлсаям, ёқимтой бола экансан, менга ёқиб қолдинг.

— Тушинг, тоғажон, келдик.

— Яна бироз ўтирайлик, жиян, креслоси ёқиб қолди.— ҳеч ўринларидан қўзғалмайдилар.

— Тушаверинг, пастна бундан ҳам яхшиси бор.

— Мамарайим, шунча яхшилик қилдинг, яна бир яхшилик қил, ота ўғил.

— Нима қилай?

— Летчиклардан сўра-чи, запасной оқ иштони бор-микан.

— Ахир оқ иштонни нима қиласиз?

— Ёш экансан-да, сўрайвер, бўлмаса ҳалиги силтовлардан кейин тушолмайдиган бўлиб қолганман...

Адабий-бадний нашр

На узбекском языке

СОСТАВИТЕЛЬ *ИБРОХИМ ҚАРИМОВ*

ОХУНЖОН ҚИЗИҚ ҲАНГОМАЛАРИ

Издательство народного наследия им. А. Кадыри — Тошкент — 1993.

Бадний муҳаррир О. В. Бакликова
Техник муҳаррир Н. Я. Сорокина

ИБ № 79

Тервшга берилди 12.06.93. Босишга рухсат этилди 06.10.93. Ҳлчами 84×108^{1/2}.
№ 2 қоғозга. Адабий гарнитурда юқори босма усулида босилди. Шартли
Ф. т. 2,10, Шартли буюқ улчами 2,31. Нашр б. т. 2,3, 50000 нусха. Буюрт-
ма № 4348. Баҳоси шартнома асосида.

А. Кодирий номидаги халқ мероси нашриёти, Тошкент, 700129. Навоий
кўчаси, 30-уй.

Ўзбекистон Республикаси Матбуот Давлат қўмитасининг 1-босмахонасида
босилди, 700002, Тошкент, Сағбон кўчаси, 1-берк кўча, 2-уй.